

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ МЕТАФОРИ ЗА ВОЙНАТА В УКРАИНА В СУТРЕШНИЯ БЛОК НА НОВА ТЕЛЕВИЗИЯ „ЗДРАВЕЙ, БЪЛГАРИЯ“ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ИДЕОЛОГИЧЕСКИЯ ДИСКУРС

НАДЕЛИНА АНЕВА

Софийски Университет „Св.Климент Охридски“

nadelina@abv.bg

Nadelina Aneva. The political metaphors for the war in Ukraine in the morning block of NOVA TV “Hello, Bulgaria” through the prism of ideological discourse

Abstract: Metaphors play a bigger role in our lives than we realize. Our system of thinking and acting is metaphorical, as argued by George Lakoff and Mark Johnsen. In this article, the war in Ukraine, reflected in the Bulgarian media, in particular in Nova TV, is considered as a system of conceptual metaphors that give value and ideological orientation. Because of the singular perspective on war on television, instead of a clash of metaphors, I find a phenomenon that I have called “the dance of metaphors.” The manipulative potential of political metaphors is drawn from interpretive genres. It is directly related to the ideological discourse, as according to Chilton, (1987) the place of metaphorization is on the positive pole of ideological discourse, and of euphemization – on the negative one.

Keywords: Ukraine, war, conceptual metaphor, morning show, New television

Увод

На 29 юни 2022 г., при откриването на 23-тия поетичен фестивал в Берлин, украинската поетеса Галина Крук казва: „Войната не е метафора. Войната изравя пропаст между онези, които са я преживели, и тези, които се намират на някакво разстояние от нея“. В самото обяснение на Галина Крук има метафоричност. Войната е очовечена и е представена като същество, изровило пропаст и разделило две групи хора – които са я преживели и които са на разстояние от нея. Пространствената ориентация „тук“ и „отвъд“ и метафората за пропастта като фатален разделител също са начин да разберем образно и емоционално болката на поетесата, а чрез нея и болката на всички украинци. Но метафората не е само поетичен или реторичен инструмент. Тя е и инструмент за създаване на нова реалност, в случая реалността на войната за тези, които не са я преживели. Ето защо тя е предпочитан инструмент от

медиите – колкото полезен, толкова и рисков, защото скрива определени страни на реалността, но затова пък много интересен за изследване.

Както отбелязва Умберто Еко, „метафората е била обект на философски, езиковедски, естетически и психологически размисъл, откакто свят светува“. И след принципите, формулирани от Аристотел, трудно някой успява да добави нещо съществено. Според Еко дискусиите върху метафората са поредица от няколко тавтологични твърдения, а може би и върху само едно: „Метафората е средство за метафорично изразяване“¹.

Според Теорията за концептуалната метафора, лансирана през 1980 г. от Джордж Лейкъф и Марк Джонсън в книгата им „Метафорите, по които живеем (Metaphors we live by)“², нашата обичайна концептуална система, с която мислим и действваме, има метафоричен характер в същността си. И тъй като комуникацията се основава на същата концептуална система, която използваме в мисленето и действията си, езикът също е метафорично структуриран.

Същността на метафората според Лейкъф и Джонсън е в разбирането и преживяването на едни неща от гледна точка на други. Те дават пример с концептуалната метафора „спорът е война“. Във всекидневие то ни тази метафора е отразена чрез богат набор от изрази като: „Той атакува всяко слабо място в аргумента ми“, „Критиката му бе право в целта“, „Унищожих аргумента му“...

Очевидно е, че споровете и войните са различни неща – словесен дискурс и въоръжен конфликт, както са различни и извършените действия. Но спорът е отчасти структуриран, разбран, извършван и обсъждан с езика на войната. Структурата на спора – атака, защита, контраатака и т.н. – отразява битката, макар тя да не е физическа, а словесна. В този смисъл метафората „спорът е война“, по която живеем в нашата култура, структурира действията, които извършваме в спора.

Двамата автори Лейкъф и Джонсън предлагат да си представим култура, в която споровете не се разглеждат като война, в която никои не печели или губи, а като танц например, в който участниците се разглеждат като изпълнители и целта е те да се представят по балансиран и естетически приятен начин. Ще наречем ли тогава спор това, което ще наблюдаваме? „Може би най-неутралният начин за описване на тази разлика между тяхната и нашата култура би бил да се каже, че ние имаме дискурсна форма, построена с езика на войната, а те имат такава с езика на танца“.

Как ще действваме в дадена ситуация зависи от това как я разбираме. Мисълта е основана най-вече на образността, т.е. на метафоричните, метонимични и други процеси, които обуславят езиковата репрезентация на реалнос-

¹ ЕКО, Умберто. Семиотика и философия на езика. Наука и изкуство: София. 1993. с. 102.

² LAKOFF, G., Johnson, M. Metaphors we live by. Чикаго: Чикагски университет. 1980.

тта. И това определя широкото приложение на метафората в телевизионните публицистични жанрове³.

С този доклад ще се опитам да покажа, че при отразяването на войната в Украйна в сутрешния блок на една от най-големите и най-гледани национални телевизии в България Нова телевизия, комуникационният акт е в голяма степен метафоризиран поне по две причини.

Първо, не само защото липсват достатъчно факти (кадри и репортажи) за реалността на самата война „от първа линия“. Войната в Украйна първо ни беше разказана чрез системи от метафори и метафорични понятия, а след това и показана. Може би е права Галина Крук, че нямаше как да е иначе, няма как да се разкаже нещо, което не си преживял. А и след Виетнамската война медиите са постигнали негласно споразумение да не показват натуралистичните ужаси на войната. Ние разбираме войната благодарение на метафорите за нея, защото езикът е пряко свързан с редица несъзнателни концептуални системи и метафори.

И второ, защото както твърди Владимир Досев „поради своята когнитивна сила метафората е особено характерна за манипулативните дискурси“.⁴ Войната в Украйна е в много висока степен когнитивна война, война за „умовете на хората“ и затова отразяването ѝ изцяло е разположено в идеологическия дискурс. „Описвайки двуполусния модел на идеологическия дискурс, П. Чилтън определя метафората и евфемизма като двата фундаментални „похвата“ в идеологическия дискурс, които са двойката допълващи се полюси на дискурса⁵.

Ако приемем, че в природата на евфемизмите е да изкривяват или маскират действителната същност на нещата, а според Чилтън метафорите легитимизират и придават конкретност на действителността⁶, възниква един голям въпрос – използването на метафората подменя ли факта и какво е отношението ѝ към истинността на журналистическия факт?

---

³ ДАГНЕВ, Ивайло, Мария Сайкова. „Сблъсък на метафорите: теорията за концептуалната метафора и теорията за сливането в анализ на анатомичните метафори в български и английски“. LiterNet, 16.09.2013, № 9 (166).[cited 29.03.2023 г.], Available from: <https://litenet.bg/publish5/ivdagnev/metafori.htm>

⁴ ДОСЕВ, Владимир. Метафората като когнитивен инструмент. Реторика и комуникации. [cited 30.03.2023 г.], Available from: <https://rhetoric.bg/%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B2-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B8>

⁵ ЕФТИМОВА, Андреана, „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“. Просвета, София, 2016. с.223.

⁶ ЕФТИМОВА, Андреана, „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“. Просвета: София, 2016. с.224.

Отговорът на Лейкф и Джонсън е сходен с този на Чилтън, че „новите метафори, подобно на конвенционалните метафори, могат да имат силата да дефинират реалността“. Това се постига чрез съгласувана мрежа от последици, които подчертават някои характеристики на реалността и скриват други. „Приемането на метафората, което ни принуждава да се съсредоточим само върху онези аспекти от нашия опит, които тя подчертава, ни кара да гледаме на последиците от метафората като на истина. Такива „истини могат да бъдат верни“, казват Лейкф и Джонсън.

„Езиковите единици не са невинни. Управляващите идеологии и политически системи винаги са се възползвали от този феномен“, пише руската изследователка Светлана Циркунова през 2016 година⁷. Тя тогава изследва как британските и американските медии отразяват конфликта в Украйна през призмата на метафората. Според нея „определяща е ролята на метафората в създаването и възпроизвеждането на идеологически стереотипи“. Ако приемем дефиницията на Ван Дайк за идеологията като „основа на социалните представи, споделяни от членовете на група“⁸, то можем да открием как чрез концептуалните метафори се създава представата за войната като непредизвикана и се постига съгласие за принадлежността ни към определен идеологически полюс, разположен по линията „ние“ и „те“.

Обект на изследването е сутрешният блок на Нова телевизия „Здравей, България“, а периодът на изследването е първите сто дни на войната. От 24.02.2022 г. до 03.06.2022 г. са изследвани общо 70 издания на предаването с общо времетраене 216 часа, 20 минути и 56 секунди.

Сутрешният блок е програма с разнообразни жанрови форми, с времетраене от 6 ч. до 9,30 ч., но в първите дни на войната времетраенето беше удължено с още два часа и половина. Имаше и пет извънредни студиа в следобедния часови пояс в периода от 24 февруари до 2 март 2022 г.

Предмет на изследването е езиковата реалност, създавана чрез концептуалните метафори за войната и манипулативната роля на метафорите при представянето на медийния факт.

⁷ ЦИРКУНОВА, Светлана. Украинский конфликт в политическом дискурсе США и Великобритании через призму метафорического моделирования. Russian Linguistic Bulletin, 2015. [cited 31.03.2023 г.], Available from: <https://rulb.org/archive/4-4-2015-december/ukrainskii-konflikt-v-politicheskom-diskurse-ssha-i-velikobritanii-cherez-prizmu-metaforicheskogo-modelirovaniia-na-materiale-onlain-izdaniia>

⁸ ВАН ДАЙК, Тойн . Teun A. van Dijk Ideology and discourse. A Multidisciplinary Introduction. 1998: 8. [cited 01.04.2023 г.], Available from: <http://www.discursos.org/unpublished%20articles/Ideology%20and%20discourse.pdf><http://www.discursos.org/unpublished%20articles/Ideology%20and%20discourse.pdf>

Методи на изследването

Използваните научни методи са наблюдение, контент-анализ и лингвистичен анализ. В хода на проучването бяха идентифицирани концептуални, образни и визуални метафори, свързани в система, чрез която беше обяснена войната в Украйна. Тук ще се съсредоточа върху концептуалните метафори, които са два вида – извлечени от изследванията на Лейкъф и Джонсън и специфични за това изследване.

Концептуални метафори

• **Метафората за контейнера**

Според Лейкъф и Джонсън ние сме физически същества, ограничени и отделени от останалия свят чрез повърхността на нашите кожи и преживяваме останалия свят като нещо извън нас. Всеки от нас е контейнер с ограничаваща повърхност и ориентация навътре-навън. Стаите и къщите са очевидни контейнери. По силата на тази метафора студиото на „Здравей България“ беше превърнато в своеобразен мегаконтейнер, в който се произвеждаха и изливаха метафорите за войната. Имаше дори няколко сета, между които се придвижваха водещите, все едно, че се прелива от един контейнер в друг. Още с началните си думи на 24 февруари водещият Виктор Николаев казва „ще изсипваме цялата информация, която пристига“. Метафората за преливането от един контейнер в друг (от студиото в съзнанието на зрителя и обратно) е полифункционална, защото едновременно създава конкуренция между трите национални телевизии-контейнери кой ще събере и излее повече информация за войната, в зависимост от степента на фактологичност и истинност, но превръща и телевизията като медия в супер контейнер с еднородна аудитория.

Според Лейкъф и Джонсън „ние концептуализираме нашето визуално поле като контейнер и концептуализираме това, което виждаме, като вътре в него“. Използвайки метафоричната концепция, че визуалните полета са контейнери, телевизията предлага, а зрителят приема да види войната в Украйна в ограничителната рамка на кадъра. В зависимост от спецификата на сутрешния новинарски блок, Нова телевизия избира да покаже войната като генерален сблъсък на политически концепции за сигурността, но в много по-голяма степен залага на марафон от лично преживени човешки истории – с накъсан и емоционален разказ в кадър (нестабилен и с лошо качество, защото връзката обикновено е по Вайбър), който сякаш излива страховете, ужаса и болките от един контейнер (на разказващия) в друг (на зрителя). Използваните кадри или така нареченото рамкиране на събитието показват трагедията в Украйна, докато скриват Русия. Страната агресор е представена само в рамката на

протестите срещу Путин и задържане на протестиращи срещу войната. Самата война представлява процес на пробиване целостта на контейнера Украйна и подклаждане на страховете, че може да последват пробиви и в съседни контейнери. Илюстративни примери: „Ако се насочи към България бежанска вълна, готови ли сме за това?“, Николай Ненчев, 24.02.22, „Защото ако руснаците овладеят Украйна, следващата мишена са страните членки на НАТО и на първо място черноморските страни като България“, Стефан Тафров, 04.03.22 г.

Метафората за държавата като контейнер е много подходяща, за да се защити правото на териториалната цялост. Тази концептуална метафора е много силна, тя е в основата на патриотизма и на доктрината за запазване на националните граници и суверенни територии на държавите.

- **Светът е общност**

Според статията на Лейкф и Джонсън „Метафорична мисъл във външната политика: Защо стратегическото рамкиране има значение за глобалната Инициатива за взаимозависимост (1999 г.)“, която изследва войната в Залива, най-често използваната концептуална метафора за външната политика на САЩ е „светът е общност“. Според проучването на Циркунова за отразяването на конфликта в Украйна през 2014 г. от американските и британски медии и тогава това е основна и най-разпространена метафора. Откривам я и сега, при отразяването на войната в Украйна през 2022 г. от сутрешния блок на Нова телевизия.

Според метафората „светът е общност“ нациите се концептуализират като отделни хора, живеещи в световна общност, а територията на нацията е нейният дом. Общността има квартали, а близките страни се концептуализират като съседи. Имат и дворове. „Русия отслабва своя източен двор“, Асен Генов, 24.02.22 г.

Международните отношения се разглеждат като социални отношения. Някои държави са приятели, а други са врагове. „Ние нямаме никакви специални отношения с Русия, съвсем официално и поименно Русия ни обяви за враг“, Тодор Тагарев, бивш министър на отбраната, 22.03.22г., „Трябва да приключи периодът на величаене на руската армия като най-силна в света. Тя се оказва абсолютно безпомощна, започвайки една несправедлива и брутална война срещу свои съседи“, Велизар Шаламанов, бивш министър на отбраната, 08.03.22 г.

В рамките на тази метафора Украйна е дете, пострадало от агресията и трябва да бъде защитено. Тази метафора предизвиква състрадание, защото всяко дете трябва да бъде защитено. Големият строг баща е НАТО. Ако не защити едното си дете, ще пострадат и другите, сред които е и България. Следователно националният интерес на България изисква тя да бъде защитена от Русия. Русия е представена като личност от друго, чуждо семейство. Тя е

вражеска страна. Едновременно е агресор, но е и безпомощна. Ние трябва да се браним от нея, защото тя може да ни нарани. Тази метафорична система на мислене и действие е много рискова за България, защото у нас има трайно изградени стереотипи от десетилетия, че с Русия сме от едно семейство, тя е наш освободител и никога не би ни наранила. Ето защо при използването на тази концептуална метафора винаги се подчертава нашата принадлежност към друго семейство – на евроатлантическата общност.

Регионалните военни сили (напр. НАТО) се разглеждат като сили, които „охраняват“ квартала. „Затова трябва правителството, гражданското общество, всички умни хора, които не ги е страх в момента, да натиснат да се предприемат мерки за засилване на отбранителните способности на България. А начинът е само един – вкарване на натовски контингенти, разположени в източната част на България и имат един термин – сили за въздържане“, Бойко Станкушев, журналист, 07.03.22 г.

В интерес на човека е да е здрав и силен. Под метафората на националния интерес здравето е икономическо здраве, а силата е военна сила. Тоест национален интерес е защитен, когато една нация е богата и добре въоръжена. По този начин въпросите за преследването на интереса за една нация обикновено се концентрират около националното богатство и военната сила.

Тази метафора за националния интерес на държавата-личност се явява централна при отразяването на войната в Украйна. Тя може да се регистрира още в първите часове на войната, но присъства и в коментарните публицистични предавания в продължение на целия изследван период. Философията ѝ е ясно формулирана от бившия външен министър Ивайло Калфин още в първия ден на войната: „Ние не следва да бъдем най-големите ястреби, войната е близо до границата ни, но трябва много ясно да заявим нашата позиция там, където можем да намерим защита“, Ивайло Калфин, 24.02.22 г. Около тази метафорична концепция се разрази и правителствената криза, когато заради свое изказване за помощта за Украйна беше сменен военният министър Стефан Янев. Той влезе в конфликт с премиера Кирил Петков заради спор за начина, по който да си гарантираме военната сила и националното здраве. „И понеже вчера беше избран нов министър на отбраната, аз ще си позволя само да му препоръчам веднага да поиска американски контингент от типа, който е разположен в Литва, Латвия, Естония, Полша.“, Румен Кънчев, експерт по сигурността, 02.03.22 г.

Икономическото здраве на нацията е метафорична концепция, по която са изградени всички разговори с икономическите експерти в студиото, които коментират вредите и ползите от лоялността на България към европейското семейство и скъсването на енергийните връзки с Москва. „За Трета световна война не можем да говорим, но за енергийна криза – да. Тя ще почука на нашите врати“, Милен Керемидчиев, Вайбър, 24.02.22 г.

- **Индустриализацията е зрялост**

Метафората „светът е общност“ се разширява с друга метафора, че индустриализацията е зрялост. Индустриализираните нации са възрастни, неиндустриализираните нации са „неразвити“, а тези в процес на индустриализация са „развиващи се“. Метафората „индустриализацията е зрялост“ понякога се комбинира със семейния модел на строгия баща, където строгите родители диктуват кое е правилно и кое не, внушават дисциплина и наказват децата, когато грешат. Колективният Запад в ролята на строг родител се опитва чрез санкции да накаже Русия, която като личност е нарушила моралните норми и следователно трябва да бъде наказана. Чрез санкциите Русия ще остане индустриално и съответно ще стане слаба.

Пример: „Запада има едно единствено оръжие да се противопостави на Русия и това е икономическото и финансово оръжие. САЩ държат всички финансови механизми, които биха могли да наранят руската икономика... Русия има огромен военен потенциал, но тя е икономическо джудже.“, Милен Керемидчиев, бивш зам.- министър на икономиката 24.02.22 г.

„НАТО и ЕС са длъжни да наложат тежки санкции, така че нито един от тези бандити, които си накупили вили да не могат да отидат да си навестят имота, както и Русия да бъде изключена от системата SWIFT“, Даниел Митов, бивш външен министър, 24.02.22 г.

Премиерът Кирил Петков се опита да създаде нова концептуална метафора за Русия, влизайки в колизия с дълбоко изграден стереотип в българския зрител за мощта на Русия. Иронизирайки икономическата ѝ мощ, Петков я сравни с „бензиностанция с ракети“. „Русия на световната карта като част от световната икономика, тя е съвсем мъничка и де факто какво има Русия – има петрол и газ, и има оръжия. И всъщност прилича на една бензиностанция с ракети.“, Кирил Петков, 25.02.22 г. Според тази метафора Русия е напълно омаловажена, тя е малък обект, колкото една бензиностанция. Петков, в ролята си на институционален говорител, по-често емоционална, отколкото логическа аргументация: „Русия абсолютно не се интересува от това, което Европа прави и всяка такава агресия трябва да има цена“.

Пример за емоционална аргументация, която допълва логическата, може да се намери в следния пример: „По време на разговорите (в Брюксел – б.а.) се включи и президентът Зеленски от Украйна, той беше в един бункер и завърши с думите – не знам дали ще ви видя отново, защото съм в листа... (в списъка на руснаците). И е наистина стряскащо човек като види, че този човек, с когото в момента говоря и който моли за помощ и подкрепа, може би до 48 часа няма да е жив.“

- **Приказка за справедливата война**

При всяка война първият и основен въпрос за публиката е нейната допустимост. И при медийното отразяване на войната в Украйна водещата метафора е „приказката за справедливата война“.

Според Лейкъф и Джонсън за оправдаване на войната се използва класическа форма на разказ с две основни версии. И двете версии са общи приказни разкази с трима герои: злодей, жертва и герой. Жертвата и героят може да са едно и също лице. Ако жертвата и героят са едно и също лице, тогава имаме разказ за самозащита. В противен случай имаме спасителен разказ.

В първите дни на войната откривам разказ за самозащита. Украинският народ е жертвата и героят, Путин е злодеят. Постепенно се изгражда образът на президента Зеленски като герой.

Пример: „Оставам в столицата. Семейството ми е в Украйна. Децата са ми в Украйна. Семейството ми не сме предатели... Според информацията, която имам, врагът ме е определил като цел номер едно. Семейството ми е цел номер две. Те искат да нанесат удар по Украйна като унищожат държавния глава.“, Володимир Зеленски, президент на Украйна, 25.02.22 г.

„В приказката има вградена асиметрия. Героят е морален и смел, докато злодеят е аморален и порочен. Героят е рационален, а злодеят, въпреки че може да е хитър и пресметлив, не може да бъде разсъден. Следователно героите не могат да преговарят със злодеи; трябва да ги победят“⁹. Ето и доказателства от разговорите в студиото: „В момента президентът Путин действа по същия начин, както е действал и Хитлер“, Даниел Митов, бивш външен министър, 24.02.22 г., „...украинския народ не може да бъде сложен под ботуш... Имаше кадри, при които гледах как цивилни хора спират руска танкова колона, просто застават пред колоната и тя не може да мине.“, Георги Панайотов, бивш министър на отбраната, 01.03.22 г.

„Президентът на Украйна г-н Зеленски има основания да изисква. Той на практика е лидерът на свободния свят в момента. Видимо. Него го аплодират навсякъде, докато Лавров заговори ли в някоя международна общност, излизат всички представители. Което е знак за държава“, Асен Генов 09.03.22 г.

В рамките на идеологическия дискурс образът на Путин е смален, омазоважен и сатанизиран като Хитлер. Два пъти в предаването по време на изследвания период се коментира неговото психично състояние.

„Путин е военен президент, той дойде с Чеченската война, това между другото беше най-голямата военна операция в Европа след Втората световна

---

⁹ LAKOFF, Johnson 1980: Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors we live by*. Chicago and London, The university of Chicago press, 1980 (2003).

война, по-голяма от тази, цената ѝ е ужасяваща и за двете страни, и за руската армия“, Петър Карабоев, журналист, 02.03.22 г.

„Той е надменен и именно затова подцени западната реакция. Той не разсъждава като цивилизован човек, той разсъждава черно-бяло, а обикновено такива хора като него са силоваци, защото той е проект на старите съветски служби, затова е вдигнат кмет на Петербург, император, той е научен да се страхуват от него. Те като си представят „ето мое“ и си го взимат... Ако те съумеят да разберат неговия чип как работи, ще приключат бързо нещата. Ако не, ще продължат със страшотна война“, Бойко Станкушев, журналист, 04.03.22 г.

„По моему Путин, а и цялото общество боледува не толкова от психиатрична, а от социална болест, аз я наричам тотализъм. Това са идеологии, които обхващат огромни маси от хора и начело на които стои фюрер, вожд. Те са полуезически, подобни на култове, вярвания. Това е много опасна идеология, отива към магическото мислене и е много опасно, защото не почива на рационални доводи“, д-р Любомир Канов, психиатър, 22.03.22 г.

Образите на Путин и Зеленски са изградени чрез системи от метафори с дихотомични характеристики. Путин е военен президент, фюрер, вожд, Зеленски е лидер на свободния свят. Всички ръкопляскаат на Зеленски и всички напускат залата, когато говори представител на Русия.

В идеологическия дискурс по време на война няма място за нюанси и допускания. Метафорите са средство за хиперболизация на качества и затова тяхната честа употреба в речта е форма за манипулация по аналогия.

- **Метафората на Клаузевиц**

Друга концептуална метафора е така наречената „метафора на Клаузевиц“. Според пруския генерал Карл фон Клаузевиц войната е продължение на политиката с други средства. Логиката е, че политическите „печалби“ трябва да се претеглят спрямо приемливите „разходи“ и когато цената на войната надвиши политическите печалби, войната трябва да спре. Политиката се разглежда от гледна точка на бизнеса, където ефективното политическо управление се разглежда като подобно на ефективното управление на бизнеса. Подобно на добре управляван бизнес, добре управляваното правителство трябва внимателно да отчита разходите и печалбите. С тази метафора войната се разглежда като „рационална“ и има точка, в която по-нататъшното убиване няма рационален политически смисъл, тъй като няма какво повече да се спечели.

Като производна на тази метафора се появи нова – „Войната на Путин“, при която действа принципът на иррационалността. При Путин не могат да се изчисляват ползите и печалбите. Той стана непредсказуем със заплахата за ядреното копче. Вече трудно може да се говори за баланс на силите – една

метафора от времето на Студената война. „Войната на Путин“ е метафора за края на света. Това е когнитивна метафора и на подсъзнателно ниво тя ни казва – ние всички, човечеството сме застрашени, защото той и хората около него са загубили ума си. Пример: „Страх го е от бездната, която сам изкопа. Наистина е подобен на плъха от въгъла, който той гонел в своето детство с една метла. Плъхът бил толкова уплашен, че скочил върху лицето му. Около него всички са загубили ума си“, д-р Любомир Канов, психиатър 22.03.22 г.

Тази метафора е насочена към ума, към пропастта в умовете, за която говори Галина Крук.

- **Кой налага своите метафори?**

Чрез медиите и в рамките на идеологическия дискурс властта може да налага своите метафори. В сутрешния блок на Нова телевизия властта не е основният събеседник. Метафорите се налагат от т.нар. експерти – бивши министри, журналисти, представители на НПО. Общо в предаването „Здравей България“ в публицистичните му форми в студиото или по Вайбър са участвали 144 гости за изследвания период. Някои от тях имат специални комуникативни роли и това се доказва със серия техни участия (с шест участия е бившият зам.-външен министър Милен Керемидчиев, с по пет – Тодор Тагарев, анализаторите Иво Инджев и Асен Генов, журналистът от „Дневник“ Петър Карабоев и енергийният експерт Васко Начев. Всички те са проевроатлантически ориентирани и използват много метафори в своята аргументация. Всички тези метафори са подредени в система, подчинена на концептуалната метафора „светът е общност“. Само в първия ден от отразяването на войната е допуснат плурализъм на мнение. В следващите е приета концепцията за „едната гледна точка“, която произвежда метафори само в определен идеологически дискурс.

Илюстративен пример за доминираща едностранна позиция е отразяването в първия ден на войната. В „Здравей България“ съотношението между проукраинската и проруската гледна точка е 17:2, като някои от експертите имат по две участия в рамките на предаването (по Вайбър и по-късно гостуване в студиото).

Сходна е ситуацията и с извънредното предаване „Ударът в Украйна“ същия ден, което започва в 17 ч. Съотношението между проукраински настроените гости и проруските е 8:1.

В първата група попадат посланикът на Украйна Виталий Москаленко, анализаторите Асен Агов и Иво Инджев, бившият президент Росен Плевнелиев, политиците Екатерина Захариева и Христо Иванов и журналистите Асен Григоров и Венелин Петков. В полза на руската гледна точка говори Костадин Костадинов от Възраждане, а Красимир Каракачанов запазва неутрална пози-

ция с аргумента, че „става въпрос за война между две суверенни държави“ и че „Европа е неадекватна“.

В дебата между проруски настроения Захари Захариев и прозападния Асен Генев се използват едни и същи метафори, но им се придава различен смисъл.

Пример: „Трябва да сме наясно – новата Студена война вече започна. Новата Желязна завеса вече е почти изградена и трябва да се доизгради. Това, което ще остане от Украйна ще бъде част от онова, което някои наричат демократичния Запад. Докато Русия по естествен начин ще приеме да бъде изтласкана от европейското интелектуално и геополитическо и икономическо пространство и все повече ще добива вида на азиатския колос... Жестоко звучи“. Захари Захариев. 24.02.22 г.

„Ако Русия е азиатски колос, само че този колос е на глинени крака. Русия отслабва своя източен двор. Китай само това чака.“. – Асен Генев 24.02.22 г.

В битката за разбиване стереотипа за „българската признателност към руските братушки“ са включени различни авторитети. Ангел Найденов дори използва думи на Вазов за да подкопае стереотип, създаван от самия национален поет. Той казва: „Както патриархът на българската литература Иван Вазов има едно стихотворение, в което се възхвалява Русия, същият Иван Вазов през 1916 г. е написал едно друго стихотворение, с което остро напада точно военните действия на Русия на наша територия. Така че мисля, че до голяма степен е спекулация, че българският народ видите ли е изцяло подчинен на волята на Москва. Няма такова нещо“ (24.02.22 г.).

Изводи

При отразяването на войната в Украйна през първите сто дни на войната в Украйна сутрешният информационно-публицистичен блок на Нова телевизия „Здравей България“ използва много интензивно метафорите, а самият комуникационен процес е метафоризиран. Показването на единствената гледна точка (на страната-жертва) налага политическите метафори като инструкции за действие на определена група експерти, споделящи евроатлантическите ценности. Техният манипулативен характер е извлечен от преглед на начина, по който основните говорители карат зрителя да мисли и усеща войната, а това предопределя и съответни действия. Разговорите изцяло са ситуирани срещу агресора, който се олицетворява от Русия и Путин.

Метафорите са използвани като аргумент в контекста на когнитивното несъзнавано и затова моделите се приемат като буквално верни. А това позволява манипулации. Не може да се твърди, че метафорите променят истин-

ността на фактите, но двойственият език в медиите позволява това. Според Андреана Ефтимова „избирайки определен начин на изразяване човек е принуден да заеме позиция и да осъществи социално взаимодействие¹⁰ и затова отговорността на журналистите като посредници е огромна.

Ако се позовем на примера, който дават Лейкъф и Джонсън с метафората „спорът е война“, може да се направи изводът, че тъй като в „Здравей, България“ липсват спорове, метафората на войната (присъща на публицистичния дискурс заради алтернативните гледни точки) е заменена с метафората на танца (присъща на идеологическия дискурс, при който няма аргументи и контрааргументи, а има едно партниране в единствената гледна точка, както при танц). Затова аз наричам всички метафори в рамките на един идеологически дискурс, които казват едно и също, но по различен начин – „метафори на танца“.

Според Чилтън, мястото на метафоризацията е на позитивния полюс на идеологическия дискурс, а на евфемизацията – на негативния. В случая с войната в Украйна обаче метафорите понякога се превръщат в евфемизми и дори в дисфемизми и така заемат и негативния полюс на идеологическия дискурс.

Заключение

Войната в Украйна е война на наративите и метафорите. И в нея телевизионните публицистични форми имат свое специално място, защото осигуряват поле за концептуализиране на мисленето по определен начин.

БИБЛИОГРАФИЯ

- ЕКО, Умберто. Семиотика и философия на езика. „Наука и изкуство“. София. 1993, 102.
- ЕФТИМОВА, Андреана. Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата. Просвета, София, 2016.
- ДАГНЕВ, Ивайло, Сайкова, Мария. „Сблъсък на метафорите: теорията за концептуалната метафора и теорията за сливането в анализ на анатомичните метафори в български и английски“. LiterNet, 16.09.2013, № 9 (166) Available from: <https://litenet.bg/publish5/ivdagnev/metafori.htm>
- ДОСЕВ, Владимир. „Метафората като когнитивен инструмент. Реторика и комуникации“. Available from: <https://rhetoric.bg/владимир-досев-метафората-като-когни>
- ЦИРКУНОВА, Светлана. Украинский конфликт в политическом дискурсе США и Великобритании через призму метафорического моделирования. Russian Linguistic Bulletin, 2015, Available from: <https://rulb.org/archive/4-4-2015-december/ukrainskii-konflikt-v-politicheskom-diskurse-ssha-i-velikobritanii-cherez-prizmu-metaforicheskogo-modelirovaniia-na-materiale-onlain-izdaniia>

---

¹⁰ ЕФТИМОВА, Андреана. „Двойственият език в медиите: езикът на политическата коректност vs езика на омразата“. Просвета: София, 2016. с. 80.

- CHILTON, PAUL. METAPHOR Euphemism and the Militarization of Language // Current Research on Peace and Violence, Vol. 10, No. 1, War, Peace & Culture (1987), pp. 7-19. Available from: <https://www.jstor.org/стабилен/40725053>
- LAKOFF, Johnson 1980: Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors we live by. Chicago and London, The university of Chicago press, 1980 (2003).
- TEUN A. van Dijk Ideology and discourse. A Multidisciplinary Introduction. Available from: <http://www.discursos.org/unpublished%20articles/Ideology%20and%20discourse.pdf>

References: transliteration

- EKO, Umberto. Semiotika i filozofiya na ezika. "Nauka i izkustvo". Sofiya. 1993, 102.
- EFTIMOVA, Andreana. Dvoystveniyat ezik v mediite: ezikat na politicheskata korektnost vs ezika na omrazata. Prosveta, Sofiya, 2016.
- DAGNEV, Ivaylo, Saykova, Mariya. "Sblasak na metaforite: teoriyata za kontseptualnata metafora i teoriyata za slivaneto v analiz na anatomichnite metafori v balgarski i angliyski". LiterNet, 16.09.2013, № 9 (166) Available from: <https://litenet.bg/publish5/ivdagnev/metafori.htm>
- DOSEV, Vladimir. "Metaforata kato kognitiven instrument. Retorika i komunikatsii". Available from: <https://rhetoric.bg/vladimir-dosev-metaforata-kato-kogni>
- TSIRKUNOVA, Svetlana. Ukrainskiy konflikt v politicheskom diskurse SSHA i Velikobritanii cherez prizmu metaforicheskogo modelirovaniya. Russian Linguistic Bulletin, 2015, Available from: <https://rulb.org/archive/4-4-2015-december/ukrainskii-konflikt-v-politicheskom-diskurse-ssha-i-velikobritanii-cherez-prizmu-metaforicheskogo-modelirovaniia-na-materiale-onlain-izdaniy>